

Yunan Tahribatına Amerikalı Misyonerlerin Bakışı ve Bir Raporun Arka Planı

An Outlook of American Missionaries on Greek Destruction and Background of a Report

Ü. Gülsüm Polat*

Özet

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında sayıları çoğalan yabancı eğitim, hizmet ve yardım kurumlarından özellikle Amerikan kurumlarına mensup misyonerler, varlıklarını Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele sürecinde devam ettirebilmişler ve bu sayede bazı siyasi ve sosyal olayların içinde yer almışlardır. Bunlardan özellikle Şark-ı Karib Muavenet Cemiyeti'nin Milli Mücadele sürecinde Ankara Hükümeti ile kurduğu bağlantı cemiyetin iki çalışanın hazırladığı raporda gözler önüne serilmektedir. Ankara Hükümeti'nin ikili ilişkiler sayesinde cemiyete mensup Annie Allen ve Florence Billings ile kurduğu bağ, bu misyonerlerin Sivrihisar'ın yedi köyünde Yunan işgal kuvvetlerinin geri çekilişi esnasında sebep oldukları tahribatı anlatan gözlem ve mülakata dayalı bir raporun hazırlanmasına vesile olmuştur. Bu rapor hem Ankara Hükümeti'nin haklı sesini dünya kamuoyuna duyurmak için giriştiği mücadelenin bir göstergesi olması açısından hem de Yunan tahribatını gerçekçi, tarafsız bir gözle aktarması açısından dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler: Şark-ı Karib Muavenet Cemiyeti, Amerikalı misyonerler, Annie Allen, Florence Billings, Halide Edip.

Abstract

Of the foreign service and aid agencies whose number increased towards the end of Ottoman Empire, especially American missionaries maintained their existence during the First World War and The Turkish War of Independence, thus took part in some political and social events. The relations between Near East Relief (NER) and Ankara Government during the Turkish War of Independence is revealed in a report prepared by the two relief workers of this organization. The relations that the Ankara Government had formerly established with the two relief workers of NER, Annie Allen and Florence Billings, later conducted to the preparation of a report that was based on observation and interviews illustrating the demolition in seven vilages of Sivrihisar providence caused by the Greeks during their retreat. This report is important in that it indicates the efforts of Ankara Government to make its cause known throughout the world and it reflects the Greek destruction from a realistic and neutral point of view.

Key words: Near East Relief, American Missionaries, Annie Allen, Florence Billings, Halide Edip.

Giriş

Türk- Amerikan ilişkilerinin geçmişi Amerika'nın bağımsızlığını kazanmasının hemen akabindeki yıllara kadar uzanmaktadır. Osmanlı rıhtımını Amerikan bandıralı "Grand Turk" isimli geminin 1782'deki ziyareti bu ilişkilerin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bunu müteakiben bazı ticaret gemilerinin 1786 yılında İstanbul'u 1797'de İzmir'i, 1800 yılında ise İskenderiye'yi ilk kez ziyaret

* Dr., Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-mail: gpolat@gazi.edu.tr

Gazi

Akademik Bakış

71

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

ettiklerine dair bazı kayıtlar vardır¹. Ancak 1830'da Amerika ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan "Muahede-i Humayun" iki taraf arasındaki ilk resmi antlaşmadır². Bir ticaret sözleşmesi olan muahededen sonra Osmanlı coğrafyasında diğer düvel-i muazzama devletleriyle olan ticari ilişkilere kıyasla çok daha az sayılabilecek ticaret ilişkileri başlamışsa da Amerika, ticaretin önünü açacak bazı tedbirleri almayı faydalı görmüştür. Bu bağlamda Levant'e gelen Amerikalı misyonerler, XIX. yüzyılın ilk yarısında bu bölgenin başta tacirler ve denizciler olmak üzere mühendisler, mucitler, zanaatkârlar, bilim adamları, maceracılar ve hatta serseriler gibi ziyaretçileri arasında etkileri itibarıyla en kalıcı olanlardır. Ticari kaygılar, XVI. yüzyıldan itibaren Hıristiyan inancını vaaz etmek ve ayinleri yönetmek üzere gönderilen misyonerlerin Amerika'nın ticari faaliyetlerinin önünü açacak çalışmaları yapan kurumlara dönüşmelerine yol açmıştır. Seküler amaçlarla hareket eden ve amacının özünde dinin tebliğ edilmesi olan misyonerler için XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın ilk çeyreği altın çağ olarak nitelendirilmiştir. Diğer taraftan başlıca araçları olan okul, matbaa, kitap, hastane gibi kurumlar iktisadi-ticari çıkarların ve siyasi-kültürel etki ve yayılmanın bir vasıtası olarak kullanılmıştır³.

Anadolu'ya gelen misyonerlerin hedeflerine ulaşmaları için kullanacakları araçların başında eğitim kurumları gelmiştir. Bu okulların sayısı ve niteliği zaman içerisinde değişmiş ve imparatorluk coğrafyasındaki sayıları büyük bir hızla artmıştır. Bu durumun gerçekleşmesinde birçok Batılı devlete verilen kapitülasyonların getirdiği hukuki boşlukların büyük etkisi olmuştur. Erken dönemlerde öncülüğü Katolik okulları üstlenmişse de onları Protestan okulları takip etmiştir. Osmanlı coğrafyasında Protestan okullarının birçoğu Amerikalı misyonerler tarafından açılmıştır. Misyoner teşkilatları arasında 1810'da Boston'da kurulmuş olan "Amerikan Board of Commissioners for Foreign Missions" isimli misyoner teşkilatı misyonerlik faaliyetleri yürüten kurumların başında gelmiştir. Örgütün ilk misyonerleri 1820'de İzmir'e geldikten birkaç yıl içerisinde imparatorluğun pek çok yerine misyon gönderilmiştir. Bu teşkilatın yanında American Bible Society [Amerikan İncil Topluluğu], The Near East Relief Committee [Yakın Doğu Yardım Cemiyeti], Young Men's Christian Association [YMCA-Hıristiyan Genç Erkekler Cemiyeti], Young Women's Christian Association [YWCA-Hıristiyan Genç Kadınlar Cemiyeti] gibi misyoner kuruluşları ortaya çıkmıştır⁴.

1. Milli Mücadele'ye varan Süreçte Amerikalı Misyonerlerin Vaziyeti

Amerikalı misyonerlerin Osmanlı coğrafyasındaki ziyaretlerinde Hıristiyanlığın Protestanlık mezhebini Müslüman, Yahudi ve Hıristiyanlığın diğer mezheple-

1 Uygur Kocabaşoğlu, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika, 19 Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, Arba Yay., İstanbul 1989, s. 9.

2 Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)*, Haz. Fahir Armaoğlu, TTK Yay., Ankara 1991, s. 1.

3 Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s. 14-15.

4 Ayten Sezer, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, TTK Yay., Ankara 1999, s. 7-8.

rinden olanlara kabullendirmek hedeflenmekteydi. Bu bağlamda hedef kitleden olan Müslüman ve Yahudilerin din değiştirmek konusundaki isteksizliği Amerikalı misyonerleri Hıristiyanlığın diğer mezheplerinden olan toplumlara daha fazla ilişki kurmaya yöneltmiştir. Bu durum Amerikalı misyonerlerin ve onların açtıkları okulların hedefindeki kitlenin başında Ermenilerin yer almasında etkili olmuştur. Ermeniler ile Amerikalı misyonerlerin ilişkileri 1830'da Osmanlı Devleti tarafından Amerika'ya ayrıcalıklı devlet statüsünün tanınmasıyla her millettten ya da her dinden simsar kullanabilmeleri hakkının tanınmasıyla başlamıştır. Bu hakkın verilmesiyle Amerikalıların Osmanlı'da simsar sınıfını oluşturan Ermeni ve Rumlardan Ermeniler ile olan ilişkilerinin temeli atılmıştır. Bu ticari ilişki zamanla eğitim alanına da kaymış ve Amerikan misyonerleri Ermenileri Amerikalılaştırırken Ermeniler de önemli bir dış desteği arkalarına almışlardır. Osmanlı topraklarına 1852'de gelen Amerikalı rahip George W. Dunmore'nin Amerikan Board of Comissioners'ın Boston'daki merkezine gönderdiği raporda misyoner çalışmaları için en elverişli yerin Harput olduğunu bildirmesi üzerine 1852'de Harput'ta bir misyonerlik merkezi ve 1859'da Harput Amerikan Koleji kurulmuştur. Bundan kısa süre sonra 1863'te Robert College aynı yıl Merzifon Amerikan Koleji, 1871'de yine Robert College bünyesinde İstanbul Amerikan Kız Koleji açılmıştır⁵. Misyonerlere karşı Gregoriyen Kilisesi'nin tavrı Ermenilerin onlarla ilişki kurmasını yasaklamak ve Protestanlaşan Ermenileri aforoz etmek şeklinde gelişmiştir. Osmanlı yönetimi ise birçok misyoner okulunun açılmasına izin vermek başta olmak üzere misyonerlere türlü kolaylıklar sağlamıştır⁶. Diğer taraftan Ortodoks Osmanlı tebaasının hamiliği rolünü üstlenen Rusya, imparatorluk coğrafyasındaki Protestan misyonerlerin varlığından bir hayli rahatsızdı⁷.

XIX. yüzyılın sonlarında Osmanlı topraklarındaki yabancı okulların sayısı o denli artmıştı ki, bu dönemde yalnızca Amerikalıların bile 400 okulu bulunmaktaydı. İmparatorluğun bu okullar üzerinde yeterli denetimi gerek siyasi baskılar gerekse basım yayımını yaptıkları eserleri inceleyecek teknik eleman eksikliği gibi nedenlerden sağlayamaması bu kurumların İmparatorluğun aleyhinde faaliyetlerini de beraberinde getirmekteydi⁸. Her ne kadar 1869 Maarif Nizamnaması ile sayısı 400 kadar olan⁹ okullarına ruhsat verilmeyerek ruhsat

5 İlknur Polat Haydaroglu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s. 127-143.

6 Seçil Akgün, "Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesinde Rolü", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.1, Ankara 1988, s. 6.

7 İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler", *TODAİE Dergisi*, C. 14, S. 3, Ankara 1982, s. 83, ss. 86-96.

8 İlknur Haydaroglu, "Osmanlı Devleti'nde Yabancı Okullarda Denetim ve Cumhuriyet Dönemine Yansımaları", C. 25, S.39, s.151.

9 1893 veya bu tarihten hemen sonra Maarif Nazırı Ahmed Zühdü Paşa tarafından yazılmış bir raporda bu dönemde Osmanlı coğrafyasında 413 yabancı ve 4547 gayri Müslim tebaaya ait mektep bulunduğu ve bunların 4049'unun ruhsatsız, 498'inin ruhsata tabi

Gazi

Akademik
Bakış

73
Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

istediği okulların sayısı 10'a indirilmişse de bu 10 okulun bulunduğu yerler ve nitelikleri Amerikan misyonelerinin ve bu amaca yönelik önemli eğitim kurumlarının merkezleriydi. Bu bağlamda 1917 tarihli bir belgenin ekinde yola çıkılarak Amerikalıların Osmanlı yönetiminden ruhsat istedikleri okulların merkezlerinin şuralar olduğu görülmektedir: Kayseri ve Talas, Tarsus, Van, Selanik, İzmir, Adana, Sivas, Maraş, Beyrut¹⁰. Başta İstanbul'daki Amerikan okulları olmak üzere imparatorluk coğrafyasındaki bu Amerikan okulları ve bu okullarla bağlantılı misyonerlerin durumları Milli Mücadele yıllarında ilginç bağlantılar olarak karşımıza çıkacaktı.

Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti'nin girmesinden Amerika'nın savaşa müdahil olduğu 1917 yılına kadar geçen sürede ilişkilerin seyrinde (kapitülasyonların kaldırılmasına Amerika'nın tepki göstermesi dışında) genel bir değişiklik olmadı. Amerika, Almanya'nın müttefiki olan Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmemiş olmasına rağmen Osmanlı Devleti Almanya'nın ısrarıyla 20 Nisan 1917'de Amerika ile diplomatik ilişkileri kesmişti. Amerika ile resmen ilişkilerin kesilmesine rağmen imparatorluk coğrafyasındaki Amerikan okulları ve misyonerlik müesseselerine hiç dokunulmamıştı¹¹. Bu durum Osmanlı coğrafyasındaki Ermenilerle olan bağları ilk Amerikan misyonerlik faaliyetlerine kadar geriye giden Amerikan misyonerleri ile Ermenilerin ilişkilerinin savaş döneminde de devamlılığını sağlamıştı. Dönemin Amerikan basınında H.K Moderwell tarafından kaleme alınan ve Dünya Harbi'nin sona ermesinden kısa zaman evvel Türkiye'ye [Osmanlı Devleti] savaş ilanının Amerika için neler getirip neler götüreceğinin tetkik edildiği yazıda, "*Hristiyanlara karşı korkunç suçlar işlemekle*" suçladığı bu ülkeye karşı Amerika'nın savaş ilan etmemesinin buradaki Amerikan misyoner örgütlerinin çalışmalarına engel olunmaması ve bu durumun devamlılığı için gerekli olduğu savunuluyordu. Türklerin politikalarını şimdiye kadar sürekli kınayan Hristiyan (cemiyet) liderlerin şimdi Başkan Wilson'a Türkiye üzerine bir saldırı yapılmaması hususunda telkinde bulduklarını ve Başkan'ın da onları dinlediğini yazıyordu. Türkiye üzerine Amerika'nın kuvvetlerini kaydırması Alman Kayseri'nin savaş alanında isteyeceği bir gelişme olacağını bunun Türkiye'deki misyonerlik faaliyetlerini sona erdireceği gibi Kayser'in de Batı cephesini rahatlatacağını iddia etmekteydi. Bu politikanın devamlılığında Türkiye'de bulunan misyonerlerin değerlendirmeleri de dikkate alınmaktaydı¹².

2. Mondros Mütarekesi'nin Ardından Amerikalı Misyonerler ve Milli Mücadele ile Kurulan İlişki

olduğu belirtilmekteydi. Bkz: Atilla Çetin, "Maarif Nazırı Ahmed Zühdü Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yabancı Okullar Hakkında Raporu", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S.10-11, 1981-1982, s.192. ss. 189-219.

10 Haydaroğlu, *a.g.e.*, s. 143.

11 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 19.

12 H.K Moderwell, "America's Dilemma on War with Turkey", *New York Tribune*, 23 Haziran 1918.

Osmanlı Devleti ile muharip devletler arasındaki savaşı sona erdiren Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Amerika'dan Osmanlı topraklarına yeni bir misyoner heyetinin gelişine tanık olunacaktır. Öyle ki, orijinal adı American Near East Relief Committee olan ve Osmanlı kaynaklarında Şark-ı Karib Muavenet Cemiyeti [Amerikan Yakın Doğu Yardım Cemiyeti] olarak isimlendirilen cemiyetin Türkiye'ye gelişi Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra gerçekleşmiştir. Bu kurumu temsil eden Dr. James L. Barton 1918 yılı Aralığının son günü İstanbul'a hareket etmişti. İstanbul'a gelişinin ardından Maliye Nazırı Cavid Bey ile bir görüşme gerçekleştirmiş ve bu görüşmede Cavid Bey kendilerinden Amerikan yardımı konusunda acele etmelerini istemişti. Komitenin 15 Ocak 1919'daki bu görüşmesinden yaklaşık bir ay sonra İstanbul'da bir iâşe merkezi kurdukları görülmektedir¹³. Dünya Savaşı'nın bitişinden sonra Anadolu'da başlayan Milli Mücadele yıllarında Ankara Hükümeti'nin Anadolu'da faaliyet göstermesine izin verdiği çok az sayıdaki yabancı kuruluşlardan birisi olan Yakın Doğu Yardım Cemiyeti savaş mağduru olan halka yardım faaliyetlerinde Türk Kızılayı ile birlikte çalışmaktaydı¹⁴. Merkezi İstanbul olan cemiyetin Anadolu'nun birçok yerinde temsilcileri bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında sayıları bir hayli çoğalan yabancı okulların ve hayır kuruluşlarının Osmanlı idaresinin zayıflamasında pek çok zararlı faaliyetleri tespit edilmişti. Hatta Ankara Hükümeti tarafından faaliyetlerine izin verilen Yakın Doğu Yardım Cemiyeti'nin faaliyetleri, verilen bu izne rağmen dikkatle takip edilmiş ve zaman zaman düşman devletlere hizmet etmeye çalıştıkları yönünde alınan haberler irdelenmiş ve birçok talepleri geri çevrilmişti. Mesela Cemiyetin Hıristiyan yetimlerine yönelik çalışmaları kapsamında Konya'daki Ermeni yetimlerini İstanbul'a sevk etme istekleri Heyet-i Vükela kararıyla reddedilmişti¹⁵. Hatta cemiyetin İstanbul'daki merkezinin gözetimindeki Ermeni yetimlerini vapurlarla sevk ettikleri ve Ermeni çocukları arasında 1000 kadar Müslüman çocuğunun da olduğu öğrenilmişti. Heyeti-i Vükela Riyaseti'ne "Garp Cephesinden" gönderdiği yazısında Fevzi Bey "vesait-i münasib-i siyasiye" vasıtasıyla bunun önlenmesini istemişti¹⁶. İzmir'de bulunan Fevzi Bey'e ertesi gün gönderilen yazıda iddianın gerçekliğinin İstanbul'da bulunan Rauf Bey vasıtasıyla araştırıldığı bildirilmişti¹⁷.

Milli Mücadele'nin ilk dönemlerinde Amerikalılara duyulan güvenin çeşitli sebeplerden ötürü bir hayli az olduğu anlaşılmaktadır. Zira Ermeni yetimlerine yardım eden cemiyete dair çeşitli duyumlar alınmaktaydı. Şark Cephesi

13 Metin Ayışığı, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*, TTK Yay., Ankara 2004, s. 108.

14 *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, (Bundan sonra BCA), 30.0.18.1/5.19.4, 28 Eylül 1338 (1922); Cemiyetin Milli Mücadele yıllarında Kızılay ile ilintili faaliyetleri için bkz: Mehmet Canlı, "Milli Mücadele Döneminde Amerikan Şark-ı Karib Muavenet Cemiyetinin Anadolu'daki Bazı Faaliyetleri", *Askeri Tarih Bülteni*, s.38, Ankara 1995, ss.42-49.

15 BCA, 30.1.8.1.1/4.40.1, 4 Aralık 1337.

16 BCA, 30.10.0.0./206.406.6, 2 Aralık 1338.

17 BCA, Aynı Dosya, B:2, 3 Aralık 1338.

Gazi

Akademik
Bakış

75

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

komutanı Kazım Karabekir Paşa gönderdiği yazısında Amerikalıların muhafazasında bulunan Kars ve Gümrü'deki müessesede toplam 20.000 Ermeni çocuğunun bulunduğunu ve bunlar arasında yalnızca 100 kadarının kimsesiz Müslüman çocuğu, geri kalanının Ermeni olduğunu belirtmekteydi. Bu müesseselere ait depolarda mühim miktarda un, erzak bulunmakla birlikte bunlar arasında harp malzemeleri olduğunu tespit ettiğini, Gümrü'de esir edilen bir Ermeni vasıtasıyla da bu durumun teyit edildiğini yazmaktaydı¹⁸. Benzer şekilde Talas'taki Amerikan Koleji'nde yapılan incelemede çok sayıda harp alet ve edevatına rastlanmıştı¹⁹. Alınan istihbarat raporlarında da İstanbul'daki Ermeni Patriği ile cemiyetin reisi arasında uzun görüşmeler yapıldığı bildiriliyordu. Buna dair bir raporda şöyle denilmekteydi: *İstanbul Ermeni Patrikanesi'nin ikinci patriği Mösyö Stafano ile Anadolu'dan gelen Amerika Şark-i Karib Muavenet Cemiyeti Reisi Mösyö Jackson ile Anadolu vaziyeti hakkında uzun uzadıya görüştüler. Bu münasebetle Stefano Ermenilere şayan-ı memnuniyet havadis alarak avdet etmiştir.*²⁰ Oysaki, cemiyetin önemli ismi olan Mösyö Jackson'un yaklaşık bir ay evvel *"Ankara hükümeti ile Yunan Hükümeti arasında bir zemin-i i'tilaf husulu için sarf-ı mesai etmekte olduğu ve son defa mumailiyyin vakı' Ankara seyahatinin de bu hususla alakadar olduğu"* Amerikalıların Bible House isimli derneklerinde Ermeni Agop isimli bir muallimden Haçador isimli Ermeni bir muhbir vasıtasıyla öğrenilmişti²¹. Cemiyet üyelerinin Ankara Hükümeti ile de bağlantılı olduğu bu istihbarat bilgisinden de anlaşılmalıdır.

Yakın Doğu Yardım Cemiyeti'ne dair tereddüt ve ikazlar Ermeni yetimlerine yapılan yardım altında gizli silah stoklamaları gibi gayri hukuki işlerle sınırlı değildi. Bununla birlikte bazı adi suçlarla da cemiyetin adı yan yana gelebiliyordu. Mardin'den Ankara Hükümeti'ne yapılan ikaza göre Amerikan cemiyetinin hayır kurumu kisvesi altında *"Müslümanlık aleyhinde fesat çıkarmak için çaba sarf ettiği"* ve önceden Ankara Hükümeti'nden vesika almış olan Mardinli Şeyh Musa vasıtasıyla altın para kaçırdıkları bildirilmişti. Bu istihbarat üzerine cemiyetle iletişim kurulduğunu ve bu paranın derhal milli hükümete teslim edilmesinin istendiğini bildiren komutan, cemiyetin iddiaları kabul ettiğini ancak paranın harcanmış olmasından dolayı parayı hâlihazırda ödemeye mukadder olmadıklarını ancak Halep'ten gelecek ilk paradan bu meblağı ödeyeceklerini bildirdiklerini yazıyordu²².

Amerikan yardım heyetleri ve eğitim kuruluşlarının şikayete neden olan bu gibi davranışları olmuşsa da Milli Mücadele yıllarında hareketin lideri olan Mustafa Kemal Paşa Amerikalıların milliyetçi aydınlarla olan bağlantılarını hoş karşılamıştır. Bu konuda Vatan Muharibine verdiği bir beyanatta şu ifadelere

18 BCA, 30.10.0.0/54.354.15, 16 Kasım 1336 (1920).

19 BCA, 30.10.0.0/206.406.4, 30 Haziran 137 (1921).

20 *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi* (Bundan sonra TİTE Arşivi), 57/57, 4 Temmuz 1922.

21 *TİTE Arşivi*, 48/27, 1 Haziran 1338 (1922). Belge'de hangi makama ve kim tarafından yazıldığı anlaşılmamaktadır. Bir muhbirin edindiği bilgileri sıraladığı imzasız bir belgedir.

22 BCA, 30.10.0.0/180.242.1, 24 Mayıs 1337 (1921).

yer vermişti: *“Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin Amerika hakkındaki nokta-i nazarı müspettir. Hükümetimiz Harb-i Umumi esnasında Babiâli'nin kat'etmiş olduğu münasebat-ı dostaneyi iade ve ihyayı teşebbüsten hali kalmamıştı. Bu teşebbüse kendi taraflarından maddi bir mukabele görülmemiş olmakla beraber, memleketimizdeki Amerika müessesatı, Amerika heyetleri, birçok Amerikalılar tamamen bir dost memlekette olduğu gibi muhafaza edilmekte ve hürmet görmektedirler. Elân memleketimizin her köşe ve bucağında Amerikalılar ikamet etmekte, istedikleri gibi, istedikleri yerlerde geç-ü güzâr etmektedirler”²³.*

Milli Mücadele'nin devam ettiği günlerde Ankara Hükümeti ile Amerikalılar arasındaki bağlantıyı kuran isim Robert Kolej'de almış olduğu eğitim ve genel olarak birçok aydınının aksine çok iyi İngilizce bilgisine sahip olan Halide Edip [Adivar]'ti. Elbette onun Amerikalılarla olan bağlantısı bu ülkenin demokrasisine duyduğu hayranlıkla da ilintiliydi. Öyle ki, bu durum bir eserde açıklıkla görülebilir. Amerikan toplumunu ve demokrasisini değerlendirenken şu ifadelerle yer vermektedir: *“Amerika'da en aşağı sınıfın dahi hayat seviyesi, Avrupa'nın orta sınıfını aşar, yani sefalet sadece büyük krizlerde kendini gösterir...”²⁴.*

Daha evvelde sözü edildiği üzere Halide Edip'in Amerikalılarla olan bağlantısı onun eğitim yıllarına dayanmaktaydı. Birçok Amerikalı eğitmen içerisinde Berlin Üniversitesi'nde psikoloji eğitimi görmüş, Dr. Mills Patrick'in, eş, anne gibi geleneksel rollerden sıyrılmış ve kendisini eğitime adanmış yapısı ile Halide Edip'i etkilemiş olmaması ihtimal dışıdır. Dr. Patrick gibi eğitmenler Halide Edip'in Amerika Birleşik Devletlerine ilişkin belli bir bakışı kazanmasında oldukça etkili oldukları kuşkusuzdur. Edip'in kolejdeki öğretmenlerinde bulunduğu bu gibi kişisel özelliklere duyduğu hayranlık, yaşantısının daha sonraki dönemlerinde sosyal yardım kuruluşlarında çalışan (diğer bir deyişle misyonerlik faaliyetleri ile ilişkili olan) Amerikalılarla dostluk kurmasında belirleyici rol oynamıştır²⁵.

Halide Edip'in Amerikalılarla olan bağlantısı onun Osmanlı Devleti'nin varlığına son verilmesinden sonra yeni Türk devletine Amerikan mandaterliği altında kurulmasını savunmasında etkili olmuştur. Elbette almış olduğu eğitimin de bir devletin mandaterliğine sığınılacaksa bunun Amerika olmasını tercih etmesinde önemli etkendir. Mustafa Kemal Paşa Halide Edip'in mandata konusundaki fikirlerini kesin olarak reddetmesine rağmen Amerikalılarla olan bağını hoş karşılamış, hatta desteklemiştir.

Halide Edip, Sivas Kongresi'nin toplanmasından evvel Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafında Fransa, İtalya ve İngiltere'nin Amerikan Senatosu'na Türkiye'nin güdümünü Amerika'nın üstlenmesini önerdiklerini ancak İngiltere'nin *“yeni araçlar ve yeni görüşlerle yepyeni bir Türk devleti kurulmasının*

23 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.III, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1997, s. 56.

24 Halide Edip Adivar, *Türkiye'de Şark-Carp ve Amerikan Tesirleri*, (Yay. Haz. Mehmed Kalpaklı, Nuri Aksu), Can Yay., İstanbul 2009, s. 281.

25 Frances Kazan, *Halide Edip ve Amerika*, (Çev. Bernar Kutluğ), Bağlam Yay., İstanbul 1995, s. 21,28.

gazi

Akademik
Bakış

77
Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

kendi egemenliği altında sömürgelerdeki Müslüman halk için kötü örnek" olacağını düşünerek bunu içtenlikle istemedikleri anlatılmaktaydı. Halide Edip'in telgrafında "İstanbul'da kendimiz için bütün eski ve yeni Türkiye sınırlarını kapsamak üzere geçici bir Amerikan güdümünü, katlanılabilir kötü durum olarak görüyoruz" demektedir²⁶. Halide Edip'in yanı sıra birçok Türk aydını da ülkeye paylaşmaya kararlı olan İtilaf devletlerinden kurtuluş için Amerika'nın mandaterliğinin gerekliliğine inanmaktaydı. Bu düşünceler uzun süre milliyetçiler arasında tartışılmışsa da Sivas Kongresi'nde kesin biçimde reddedilmişti. Buna rağmen Ankara Hükümeti Milli Mücadele'nin devamı müddetince Amerikan misyonerlerinin Anadolu'daki geliş geçişlerinde kolaylık göstermeye devam etmiş, Halide Edip'in Ankara'ya ulaşmasından sonra da Amerikalılarla olan bağlantısı devam etmiştir. Hatta Anadolu'ya geçişinden evvel de Halide Edip, oğullarını Robert College'e yatılı olarak emanet etmiştir²⁷.

Halide Edip'in Amerikalılarla kolej yıllarına dayanan münasebeti Milli Mücadele yıllarında Yunan kuvvetlerinin Anadolu'da gerçekleştirdiği katliamları dünya kamuoyuna duyurma faaliyetlerinde onlardan destek alınmasında etkili olacaktır. Anadolu'da görev yapan yardım komitesinin [Near East Relief] iki Amerikalı çalışanı Annie Allen ve Florence Billings bu komitenin Ankara Hükümeti nezdinde temsilcisi konumunda işlev yüklenmişlerdir. Yunan ileri hareketinin Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra püskürtülmesiyle geri çekilen Yunan kuvvetlerinin geçtikleri güzergâhlarda neden oldukları vahşice yıkımın dünya kamuoyuna duyurulması aslında bu mücadelenin başından beri Batı kamuoyuna haklı seslerini duyurma çabalarıyla ilgiliydi²⁸. Hatta Ankara Hükümeti bu yıkımın geride bıraktığı izleri yalnızca Batı kamuoyuna değil Ankara Hükümeti ile ilişkide olan tüm siyasi otoritelere göstermek istiyordu. Öyle ki, Afgan Sefiri Ahmed Han Yunan ordusunun gerçekleştirdiği tahribatı Sakarya zaferinden sonra gözlemlemek üzere Eskişehir, Afyon yoluyla İzmir'e kadar seyahat edecekti. İzmir'de bulunan Fevzi Paşa'ya durum bildirilerek Ahmed Han'ın bu ziyaretinden sonra Adana'yı ziyaret edeceği haber verilmişti²⁹.

Halide Edip'in tanışıklığı ile birlikte Ankara Hükümeti'nin Amerika'ya ve bu ülkeden olan yardım cemiyetlerine karşı dostça tavrında hiçbir zaman (Birinci Dünya Savaşı'ndaki resmen iki muharip devlet olma durumu haricinde) muharip devletler olmaması etkili olmuş olmalıdır. Diğer taraftan bu iki Amerikalı kadının yaşam hikâyelerine bakıldığında bilindik misyoner tavrı yanında Türklere karşı bu dönemdeki klasik Batılı yaklaşımının dışına çıkmış hümanist kişilikleriyle tanınan kişiler olduğu görülmektedir.

26 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Çağdaş Yay., İstanbul 1982, s.87.

27 Halide Edip Adivar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, (Yayına Haz. Mehmet Kalpaklı, Yeşim Kalpaklı), İstanbul 2005, s. 62.

28 Bu bağlamda Milli Mücadele'nin haklılığını İngiliz kamuoyuna duyurmak için ve burada en prestijli basın organı The Times nezdinde yapılan girişimlerin bir değerlendirmesi için bkz: Ebru Boyar, "Savaş ve Basın", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, C. 36, S.2, Aralık 2009, ss. 291-324.

29 BCA, 30.10.0.0/131.936.7, 20.11. 1338 (1922).

Bu bağlamda Annie Allen ve Florence Billings'in kısa hikâyelerine bakmak dünyaya bakışlarını değerlendirmek için fikir verebilir. Aşağıda Türkçeye çevrilmiş tam metnini vereceğimiz Yunan mezalimine dair raporu hazırlayanlardan 1879 yılında Massachusetts'de doğmuş olan Florence Billings, 1919 yılı Kasım ayına kadar çeşitli görevlerde bulunduktan sonra Kasım 1919'da Bursa'daki Amerikan Kız kolejine görevlendirilmişti. Buraya geldikten sonra Yakın Doğu Yardım Komitesi'nin Bursa temsilcisi olan Annie Allen'in idaresinde çalışan Billings ile Allen'in dostluğu da burada başlamıştı. Diğer taraftan Annie Allen, öncü misyonerlerden Reverend O.P. Allen'in kızıydı. 21 Aralık 1868'de Harput'ta doğmuştu. Massachusetts'de Mount Holyoke College'den 1890'da mezun olduktan sonra misyonerlik çalışmalarına Bursa'da 1903'de başlamıştı³⁰.

Halide Edip ile bu iki Amerikalı arasındaki ilişkinin tam olarak ne zaman başladığını kestiremiyoruz. Ancak özellikle Annie Allen ile olan bağının kolej yıllarına kadar gittiği düşünülebilir. Halide Edip anılarında Amerikalı misyonerler Annie Allen ve Florence Billings'den sık sık bahsetmektedir. 1920 Haziranı sonlarında Yunan ordusunun ileri hareketiyle Bursa'nın elden çıkması üzerine burada yaşamakta iken Eskişehir'e sığınmak zorunda kalan kız kardeşi Nilüfer ve ailesini Antalya'ya göndermek üzere eşi Adnan Adıvar ile birlikte Eskişehir'e gittiğinde onlara rastlamıştır. Kendisi anılarında onlarla ilgili şunları söylemektedir: *"Eskişehir'den trenle dönerken, Miss Billings ile Miss Allan'e rastladım. Onlar Amerika'nın Yakın Doğu Yardım Heyeti'nin mümessilleriydiler. Miss Allan Harput'ta bulunan bir misyonerin kızı olduğu için Türkçeyi anadili gibi biliyordu. Tabii olarak Hıristiyanlara çok düşkün olmakla beraber, onların da hareketlerini beğenmiyor ve vazifesi onu misyonerlikten çekilmeye mecbur ediyordu. İşte bugünlerde bu iki Amerikalı kadın, bütün mücadele boyunca Ankara'da Türlerin arasında pek dostça yaşadılar. Miss Allan İstanbul'a gittiği zaman, benim aile durumumu da bana bildirebiliyordu. Bu iki kadının evi Ankara'da bir toplantı merkeziydi, paşalar da dahil, bütün baştakiler oraya giderlerdi"*³¹.

Bu iki Amerikalı misyoner kadından Annie Allen'in Ankara'nın daha Milli Mücadele'nin merkezi konumuna getirilişinin hemen ardından Ankara'da bulunduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki, 11 Kasım 1920 tarihli New York Times'in haberine göre bu tarihte Annie Allen ve Dr. William S. Dodd'un Ankara'da *"milliyetçi liderlerden"* cemiyetin gelecekteki çalışmaları için izin istemek üzere bulduklarına değinilmekteydi³². Bu tarihten sonra Annie Allen'in Ankara'dan ayrılıp ayrılmadığını kestirmek mümkün değilse de bir resmi belgede kendisinin Ankara Hükümeti nezdinde 6 Haziran 1337 (1921) tarihinde resmen kabul edildiği görülmektedir. Bu tarihli kararnamede *"Karagah-ı umumisi İstanbul'da bulunan Amerikan Şark-ı Karib Muavenet Cemiyeti'nin Ankara'da müsellesi olarak heyet-i mezkure müdüriyetinin mektubuyla gelen Misis Allen'in kabulü..."* İcra Vekilleri Heyeti tarafından kararlaştırılmıştı³³. Annie Allen'in Ankara'ya gelişinde beraberinde

30 www.asteria.fivecolleges.edu/findails/sophiasmith/mnsss362.html

31 Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani*, s. 163-164.

32 "Near East Workers Remain at Posts", *The New York Times*, 11 Kasım 1920.

33 *BCA*, 30.18.1.1/3.24.7, 6 Haziran 1337 (1921).

Gazi

Akademik
Bakış

79

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

Florence Billings'in de bulunması kuvvetle muhtemeldir. Zira beraber hazırladıkları "*Atrocities in Anatolia*" [Anadolu'daki Vahşetler] isimli Yunan mezalimini anlattıkları raporun girişinde Haziran ayında Ankara'ya geldiklerini belirtmektedirler.

Annie Allen bir gazete haberine göre beraberinde komitenin önemli isimlerinden Dr. William Dodd'un da bulunduğu 1920 Ağustosunda yani Sevr Antlaşması'nın imzalandığı günlerde Ankara'daydı. Bu antlaşmayı Türk milletinin varlığına indirilen bir darbe olarak gören Ankara Hükümeti antlaşmayı kabul etmemişti. Aynı zamanda 1920 Kasımı Doğu cephesinde ilerlemekte olan Türk birlikleri karşısında güç durumda kalan Ermeni Taşnak Hükümeti'nin ateşkes teklif ettiği ve Gümrü'nün işgal edildiği dönemdi. Ankara Hükümeti'nin böylesine önemli adımlar attığı ve Annie Allen ve Dr. Dodd'un Ankara'da bulunduğu günlerde cemiyetin Anadolu'daki direktörü olan Yüzbaşı [Colonel] J.P Coombs'un Samsun'da "*Türk Milliyetçiler*" tarafından diğer ekibiyle birlikte gözaltına alındığı öğrenilmişti. Şark-ı Karib Cemiyeti'nin İstanbul'daki merkezine Samsun'dan Coombs'un gönderdiği telgrafta şu hususlara değindiği bildirilmekteydi. Buna göre milliyetçiler tarafından engellenen Amerikalıların içerilerdeki en yakın yardım merkezlerini ziyaret etmelerine dahi izin verilmemişti. Milliyetçilerin buna üç gerekçe sunduklarını bildirmekteydi: Birincisi Türkler ile Amerika arasında henüz diplomatik ilişkilerin yürürlükte olmaması ve Amerika'nın da üyesi olduğu politik grubun "*İğrenç*" Sevr Antlaşması'nı kabul etmesini istemeleri. İkincisi Doğuya dair sorunlarda Amerika'nın Ermeni tarafını tutması ve daha kötüsü maddi ve manevi olarak Ermenileri Türklerin iddialarını göz önüne alınmaksızın destelemesi. Üçüncüsü Türkiye ve Ermenistan arasındaki savaşın mevcut durumunun Amerikan yardım çalışanlarının içerilere seyahatine izin verilmesini mümkün kılmaması. Diğer taraftan bu haberin devamında Amerikalıların milliyetçilerin bölgesi içine ya da dışına yapacakları seyahatlerin Ankara'dan alınacak özel izne bağlı olduğu belirtilmişti. Milliyetçilerin Amerikalı misyonerlere verdiği talimatta misyonerlerin Yakın Doğu'daki tüm politik aktivitelerinin milliyetçilerin çalışmalarını tehlikeye attığı bildirilmişti. Ayrıca verdikleri talimatta kendilerine son zamanlarda ulaşan söylentilere göre Amerika'nın Ermenistan üzerinde manda idaresi ilan edeceği ve birlik göndermeye hazırlandığı belirtilmişti. Amerikalılardan merkeze ulaşan bilgiye göre komitenin Harput'taki direktörünün en yakındaki merkezleri dahi ziyaret etmesi yasaklanmıştı. Yine Amerikalıların verdiği bilgiye göre Kars düşmüştü ve Türkler Gümrü yolunu yarılamıştı. Ayrıca tüm Yakın Doğu yardım çalışanları Amerikalılara bölgeyi terk etmeleri yahut kalmaları konusunda serbest bırakılmıştı. The New York Times'in haberine göre burada yaklaşık 35 kişi görev yapmaktaydı ve 35.000 yetime yardım etmekteydiler³⁴.

Annie Allen'in Amerika'nın Ankara Hükümeti nezdinde gayri resmi temsilcisi gibi kabul gördüğü bu dönemde The New York Times'de çıkan bu haberde yer verilen ayrıntılar Amerikan basınında devam eden manda tartışmaları-

34 "Near East Workers Remain at Posts", *The New York Times*, 11 Kasım 1920.

la bağlantılıydı. Zira bu dönemde Amerikan basınında dahi manda hususunda tam bir netlik yoktu. Diğer taraftan Samsun'da milliyetçiler tarafından durdurulduğu iddia edilen Amerikalı yardım komitesi çalışanlarına öne sürüldüğü belirtilen Ermeniler üzerinde Amerikan mandası idaresi kurulması tartışması Amerikan basınında velveleli tartışmalara konu oluyordu³⁵.

Anadolu'daki Amerikalılara Milliyetçiler tarafından uygulanan muamelelerin olumsuz olduğunu belirten bu gibi haberlere ve Ankara Hükümeti'nin ekonomik açıdan yetersizlikler içerisinde olmasına rağmen Şark-ı Karib Muavenet Cemiyeti'ne Ankara Hükümeti tarafından rağmen bir lise binasının dahi tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Hatta bu binanın lise binası olmasından dolayı bir ara geri alınması vekiller heyetinde gündeme gelmişse de lise için başka bir bina bulunması karara bağlanmıştı³⁶. Hatta komite için Avrupa ve Amerika'dan gelen "resimli, resimsiz gazeteler ile edebi, dini sayıların" Ankara'ya getirilerek sansürden sonra kendilerine verilebileceği de kararlaştırılmıştı³⁷.

Annie Allen'in komitenin Ankara mümessili olduğu dönemde Florence Billings ile birlikte Konya'da Milli Mücadele'ye karşı başlayan isyana şahit oldukları da anlaşılmaktadır³⁸. Öyle ki Halide Edip Milli Mücadele dönemi anılarında şu şekilde anlatmaktadır: "Bize karşı son isyanların en önemlisi Konya'da, 1920 Ekiminde olmuş, şehir ve bütün kasaba ve köyler ayaklanmıştı. Buna, biraz da, başıbozuk askerlerin hareketleri sebep olmuştu. Konya, bir kaç gün için, bir köylü hükümeti kurmuştu. Bu vakayı o zaman, orada bulunan Miss Billings ile Miss Allan bizzat görmüş, çok acı sahnelere şahit olmuşlardı"³⁹.

Milli Mücadele'nin Yunanlılarla cephe muharebesinin devam ettiği süreçte Ankara'da bulunan Amerikalı bu iki misyonere Ankara Hükümeti tarafından Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra Yunanlıların geri püskürtülmesiyle yakıp yıkarak çekilişleri esnasında geride kalan harap vaziyeti görmeleri konusunda talepte bulunulduğu, hazırladıkları raporun girişindeki kendi sözlerinden anlaşılmaktadır. Onlar da Türk Kızılayı ile ortak yürüttükleri yetimlere yardım çalışmalarını aksatmayacağını düşünerek bu teklifi kabul ettiklerini yine raporda belirtirler. Öyle anlaşılıyor ki, Yunan ordusunun bozguna uğratılmasından sonra Yunan ordusunun yakıp yıkarak geri çekilmekte olduğunu dünya

35 James W. Gerard, "Why America Should Accept Mandate for Armenia", *The New York Times*, 6 Temmuz 1919; "The Sore Spot of the Old World: The Near East. An American Mandate in Armenia in Fraught with Great Danger", *The New York Tribune*, 23 Kasım 1919. Ermenistan üzerinde bir Amerikan mandasının gerekli olup olmadığını tetkik etmek üzere General Harbord buraya gönderilmiştir. General Harbord'un Anadolu'daki temasları ve hazırladığı rapor hakkında bkz: Seçil Karal Akgün, *General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesi'ne Dair Raporu*, Tercüman Yay., 1981.

36 *BCA*, 30.18.1.1/4.49.11, 20 Şubat 1338 (1922).

37 *BCA*, 30.18.1.1/4.49.6, 20 Şubat 1338 (1922).

38 Konu Florence Billings'in Sophia Smith College'deki evraklarının bulunduğu arşivin sitesinde yer verilen özgeçmişinde de zikredilmektedir. Bkz: www.asteria.fivecolleges.edu/findaills/sophiasmith/mnsss362.html

39 Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, s. 162.

Gazi

Akademik
Bakış

81

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

kamuoyuna göstermek isteyen Ankara Hükümeti bunu kendi kalemle her ne kadar birçok merkeze bildirmişse de tarafsız ülkeden kimselerin raporlaştırmasının çok daha etkili olacağını düşünmüştür. Halide Edip'in yakın dostları olan bu iki Amerikalı kadının Sivrihisar'ın yedi köyündeki Yunan mezalimine dair hazırladıkları oldukça etkileyici rapor aynı zamanda Ankara Hükümeti'nin haklı sesini dünyaya duyurmak için kullandığı yöntemlerden biridir.

3. Annie Allen ve Florence Billings'in Raporu⁴⁰

Anadolu'daki Türk Savaş Alanı içerisinde Kesin olarak tahrip edilmiş köyler hakkında rapor:

İkimizde Anadolu'da yardım çalışmalarında görevliyiz. Haziranda Ankara'ya geldik ve çalışmalarımıza durmaksızın devam ediyoruz. Temmuz ve Ağustosta, büyük taarruzun ardından binlerce mülteci buraya doğru hareket etti ve biz Kızılay ile birlikte çalışarak imkânlarımızın el verdiğince çok kişiye yardım ettik. Yunan ordusunun Eylül'den sonra Sakarya'dan geri çekilişinin ardından, Türk Hükümeti tarafsızların [ülke mensuplarının] tahrip edilen bölgeleri görmelerini istedi ve biz en yakınlarında olduğumuz için [bunu] bizden istediler.

Biz kendi hesabımıza acil olarak Sivrihisar'daki bazı kişilerle yetimlerle ilgili çalışmalarımızla ilgili görüşmemiz gerektiğinden [bu teklifi kabul ederek] herhangi bir görevimizi ihmal etmediğimizi düşündük. Her köyde istediğimiz kişiyle görüşmek ve konuşmak için biz tamamen serbest bırakıldık. Bizden birisi dili çok iyi konuşabildiği için –O [Annie Allen] Türkiye'de doğdu- söylenenleri kaydetti. [Allen] sokaktan rastgele birisini seçti bir diğer kişiyle birlikte o kişinin evine gittiler ve buradan ayrılmadan evvel hem Muhtar (köyün başı olan kişi) ya da okul müdürü ile konuşmayı denedi. Pek çok kişi Türk köylüsünün konukseverliği ve sadeliğini tasdik edecektir, ve bu bizi çok etkiledi. Onlar ifadelerini basit ve abartısızca verdiler.

Oğlakçı Köyü'nde diğer bir kadının ev eşyaları hakkındaki konuşmasındaki saflığı hatırlıyoruz: "Dilimizi konuşan birçok kişi vardı. Onlardan ilkinde dedim ki, 'Oğlum, oğlum bunu bana neden yapıyorsunuz?' Bunun üzerine beni rahat bıraktılar. Ama diğerleri geldiler ve her şeyi aldılar.

"O zaman bazıları merhametli miydi?" (Araştırmacı)

"Evet neden yalan söyleyeyim? Bazıları merhametiydi."

Birimiz köylülerle konuşurken diğerimiz harabeler arasında dolaştı ve fotoğraflar çekti. Gözün karşılaştığı şey için tercümana ihtiyaç yoktu, özellikle de Fransa'da tahrip edilmiş bölgelere aşına birisi için. Çatılar ve içleri tamamıyla yakılmış, taş duvarlar ya tamamen ya da kısmen yıkılmıştı. Tarlalardaki siyah hatlar buradaki buğdayın yakıldığını göstermekteydi. Delinmiş-tahrip edilmiş ve yanmış bakır kaplar süngü ve ateş olduğunu işaret ediyordu. Köylüler kurtardıkları hafif yanık buğdayları avuç avuç gösterdiler. Değirmenler sistematik

40 Annie Allen ve Florence Billings'in hazırladığı raporun birebir çevirisi verilecektir. Çeviriden kaynaklanan anlam kaymalarını önlemek için metinde olmayan ifadeler [] işareti içerisinde eklenecektir. Diğer taraftan () işareti içerisinde verilen açıklamalar raporun orijinalinde de yer alan açıklamalardır.

olarak yakıldığı için bu buğdayı köylüler kışın suya batırarak yediler. Genellikle köylerine on gündenden üç haftaya kadar idare edebilecek bir şey kurtardıkları bundan sonrası için ise bir şeyleri olmadığı konuşulmaktaydı.

Köylülerin Anlattıkları

İlk durduğumuz köy,

MÜLK; 100 hane, 95'i Yanmış.

Muhtar dedi ki, Bu organize edilmiş bir hareketti, onlara evlerimizi yakmamaları için yalvardığımızda (ki bunlar askerdi) onlar "emir aldık" şeklinde cevap verdiler.

Bir kadın görüştüğümüzde "Bizim yaşlılarımıza dokunulmadı, ama geç kadınlarımız yakalanarak tecavüz edildi." dedi.

Bir yaşlı kadın dedi ki; "Kardeşimden para istendi ve o parası olmadığını söyleyince öldürüldü."

Mülk'ten birkaç bin koyun, öküz ve inek alıp götürüldü, köylülere hiçbir şey bırakılmadı. Şimdi onların yiyecekleri yanmış buğday.

Bu köydeki cami bombalar ile tamamen yıkıldı.

Yangın "Suya benzer bir şey ile" yapılmış gibi görünüyor. (Muhtemelen likit yakıt anlamında)

OĞLAKÇI: 50 hane, 46'sı Yanmış.

Mülk'ten küçük bir vadiyi geçince gelen köy Oğlakçı Köyü . Buradaki duvarlar çamur, briket ve taş olmasından ve bunların doğal olarak yanmamasından ötürü özellikle kötü şekilde zarar görmüştü. Köy ateşe verildiğinde Asım Oğlu Mehmet bana evini korumayı denediğini ve ateşe itildiğini ama kurtulduğunu söyledi. "Köyün alt tarafına kamp kurmuş olan Komutana dilekçeler ile gittik ama askerler onları vermemize izin vermediler, onları paramparça ettiler." dedi. [Asım oğlu Mehmet]

Görüştüğüm bir kadın askerlerin birer birer gelip köylülerden para istediklerini ve istediklerinin hepsini alamadıklarında onları dövdüklerini, başlarından altın paraları aldıklarına dair bazı hikâyeler anlattı. Genç bir kadın özellikle altın demir para ile süslü bir örtü takmıştı. [Metnin dipnotunda bir Türk altın lirasının beş dolar olduğu belirtilmiştir]

Genç bir kadın, "Kaçarken başımdaki yirmi beş lira altın paramı evde bir yere attım. Döndüğümde altınım ve diğer her şey, tıpkı kılavuz olarak alındıktan sonra hiçbir haber alamadığımız kocam gibi, gitmişti. Ben tecavüze uğramadım, ancak benim bazı tanıdıklarım tecavüze uğradı. Erkekler alıp götürülüyorlar ve sonra kadınlar alınıyorlar- bunlar halâ kurtulamadı." dedi.

Mehmet'in hikayesi ise şu; gün ağarırken aniden bir çok asker geldi ve evlere girmeye başladı, her şeyi aldılar ve onları otomobillerime yığdılar. Süvari dağlara doğru gitti ve davaları toplamaya ve kaçan kadınları yakalamaya başladı. Bunların yanında subaylar yoktu, köylülerin komutana gitmesine de izin vermediler. Sekiz adam alındı ve iki gece gözaltında tutuldu, sonra bunlardan üçü kılavuz olarak seçildi, (Mehmet) onlardan biriydi. Seyahat bo-

gazi

Akademik
Bakış

83
Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

yunca askerler tarafından kuşatılmış vaziyetteydi. 16 saat sonra kurtuldu ve geri döndü ama diğerleri hakkında hiçbir şey duyulmadı. Bir kadın "Erkekler toplandıktan sonra –erkeklerin birçoğunun asker olarak gittiğini ve köylerde çok az erkek kaldığı hatırlanacaktır- kadınlar ayrıldı ve bazılarına tecavüze uğradı" dedi.

Biz tam köyü terk ediyorken bir köylü dedi ki, atlı [Yunan] askerlerden birinin ona İstanbul tarafından istenmediği için Ankara'ya gitmediklerini söylemiş, [bu köylü] şunu ekledi: "Bir adam ya da bir yer varmış Avrupa [Avrupa] denen, değil mi? Asker, 'o (ki bu Avrupa'dır) yakın ve yok edin dedi, bu nedenle burada Türkler için hiçbir şey bırakılmayacak' dedi". "Bir yer ya da insan 'Evropa'!"

HAMAMKARAHİSAR (BLACK ROCK BATH): 60 hane, 57'si Yanmış.

Bu köy güzel küçük bir vadinin içerisinde ve doğal sıcak sularıyla meşhurdur; hamamlar tamamıyla yıkılmış. Geçmiş Selçuklulara kadar geri giden bir cami yıkılmadı ama ahır olarak kullanıldı. Yağma ve dayakla ilgili hikayeler burada da aynı. İlk birkaç ev ateşe verilmiş, komutana itiraz ettiklerinde, onlara kendilerinin söndürmelerini söyledi. "Ama biz nasıl yapabiliriz?" diye cevapladılar, "Askerler arkamızda süngüyle duruyorken?". Farklı asker grupları ateşe vererek buraya doğru geldiğinden, sonunda halk tamamen kaçtı. Çok azı geri döndü. Kendisine bağlı yirmi kişiyle birlikte bir kişi küçük bir yeri çatı ile örttüler, bunların her biri kurtarılmış bir yorgana ve çok az una sahiptiler.

KOZAĞAÇ (Bugünkü GÜNYÜZÜ): 200 Ev, 196'sı Yanmış.

Burası büyük müreffeh bir köy, köyün zenginliği üzüm bağları arasında uzanıyor. Bağlar dağ eteğinde oldukları için kısmen yok edilmiştir. Evlerin pek çoğu üç katlıdır. Girişte hoş, ağaçlı bir meydan ve bir çeşme vardır. Köyün duvarları kötü şekilde harap edilmiş. Caminin sadece minaresi kalmış. Köylüler kaçıyorken bazı kadınlar yakalanmış ve tecavüz edilmiş. Genç adamlar tecavüze uğrayan kadınları korumaya çalışırken öldürülmüş. Biz çeşmenin yanında oturuyorken kadınlar etrafımızı çevirdiler ve bize kayıplarını, dağa kaçışlarını, burada on bir gün kaldıklarını burada üzüm ile yaşadıklarını anlattılar. On yedi yaşında bir erkek çocuğu kendi evlerini yakılmaya zorlanmış.

Yol boyunca yakılmış hasatlar görmüştük ve nasıl olupda buğdayın birazını kurtarabildiklerini sorduk. "Biz yanan evlerin bazılarının içine aceleyle girerek buğdayın birazını dışarıya sürükledik" diye cevap verdiler. Diğer bazıları kömürleşmiş buğdayları çıkarıp, yıkamışlar, onu yiyorlardı.

Sokakta yürürken çok miktarda yüne sahipti bir adamın evine buyur edildik, bu adam; yüz okkasını⁴¹ (259 pounds⁴² civarında) kurtarmaya muvaffak olmuş. Zavallı bir kadının yanımıza geldi ve bize yıkılmış evine girmemiz ve yanmış sığırlarının başlarını görmemiz için yalvardı. Bazıları ikramda bulunamadıkları için kendilerini başışlamamız için bizden af diledi. "Eskiden köyümüze yabancılar geldiğinde biz onları Sultanlar gibi ağırlandı, şimdi, onlara hiçbir şey ikram edemediğimiz için utanıyoruz.."

41 Bir okka 1 kilo 283 gramdır. Amerikalıların sözünü ettiği 100 okka 128300 kg'dır.

42 Pounds, 453 grama tekabül eden bir librelilik ağırlık birimidir. Buradan alarak 259 pounds 117.327 kg'dır yani yaklaşık 100 okkadır.

Çoban köpekleri etrafta gözetleyecek koyun olmadığından amaçsızca dolaşıyordu ve yeşil vadiye bakarken bir adam "otumuz var ancak onu yiyecek ne koyun ne de sığırımız var" dedi.

Bir adam "benim evimde çok önemli birisi olan bir Paşa (General) kaldı. Bana evlere zarar verilmeyeceği dair söz vermesine rağmen evler yakıldı. Sözüünü ona hatırlattığımda güldü ve emir verilirken verilen sözün unutulduğunu söyledi" dedi.

GECEK: 140 hane, 25 Ev tamamıyla yanmış. 55 Saman deposu yanmış.

Bu köy ana yürüme istikametinin dışında ve belki de bu yüzden daha az ızdırap çekti. Burada üçüncü gecemizi geçirdik. Gayet temiz bir evde kaldık, ev sahibemiz bizi sabahleyin köyün etrafını dolaştırdı. Bize dedi ki: "Onlar kocamı öldürmek üzereydiler, ama ben bütün altınlarımı çıkardım ve onlara verdim. Güzel gelinimi uzağa götürmeyi başardım bu yüzden onu alamadılar. Yedi sekiz gün dağda kaldık, sonra süvarimiz geldi ve bizi kurtardı." Biz dolaşırken harabelerden kadınlar çıkıyorlar ve bize evlerini görmemiz için yalvardılar. Bir kadın bize yıkılmış evine girmemiz için ısrar etti. "Bak" dedi bu kadın, "on iki odalı ne iyi bir evim vardı". On iki odalı evinin yıkıntıları arasında yukarı aşağı güçlükle yürürken acıyla göz yaşları içerisinde şöyle dedi: "Bunun gibi bir eve bir daha sahip olabilecek miyim?" Diğer bir kadın dedi ki: "her ne istiyorlarsa yaptık, ama iyi mi yaptık? Evlerimize bak!"

Bir kadını kurtarmaya çalışırken iki erkek vuruldu, kadın kendisi fırsattan faydalanarak kaçtı ama vuruldu. Cesedi birkaç gün sonra derede bulundu.

Köyün muallimi hücum sırasında köyde olmamasına rağmen köylülerin ifadelerini kaydetmesi için dönmesini istedik, kendisi bize planın çok iyi organize edildiğini söyledi. Bir takım askerlerin hususi hatları tahrip etmesinin bunun kanıtıydı. İhtiyar bir hoca (dini öğretmen) bilgili bir adam üç kez bıçakla tehdit edildiğini ve her seferinde parayla kendisini koruduğunu söyledi. "Bütün dini kitaplarım, yüz liraya aldığım (bir lira 2 dolardır) Kuran'ım gözlerimin önünde parça parça edilerek yakıldı. En nihayet kaçtım. Fakat geri geldiğim zaman evimi yarı yanmış buldum. Caminin halıları ve mobilyaları soyuldu ve bu-
radaki Kuran'da yakıldı.

Aynı köyün en zengin adam; "Evet, sahip olduğumuz her şeyi ordu giderken esirgemedik ve geri çekilirlerken, evimizi soymuş olsalar bile, biz 'Bu harp' derdik ama evlerimizi yakmaları ve kadınlarımıza tecavüz etmeleri, bu barbarlıktır." dedi" Aynı ifadeler bir kadın tarafından yineleni: "Ordu buraya doğru ilerlerken bizden istedikleri her şeyi yaptık; yağımızdan, yumurtalarımızdan, tavuklarımızdan verdik, ekmeğe yaptık. İyi mi yaptık acaba? Bu (yıkılmış evler) bizim mükâfatımız." Saf kalpli köylüler ilerleyen bir ordunun ülkeyi yağmalamasını bu ordunun hakkı olarak görseler bile ahlaksızca yıkım ilerleyen bir ordunun hakkı olmadığı gibi savaşın gerekli bir parçası olarak da görülemez.

Biz köyden ayrılmak üzereyken bir grup kadın etrafımızı sardı, yaşananlardan bahsettiler. Birisi dedi ki: "Benim görümcem (sister in law) askerlerin elinden kurtulmaya çalışırken vuruldu. Gelinim yakalandı ve tecavüze uğradı. Askerlere evimi yakmamaları için yalvardım bana cevaben, 'Kocan Kemalın askeri değil mi? Hakkını sonra Kemalden iste' dediler."

Gazi

Akademik
Bakış

85
Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

KOÇAŞ: 100 hane, 80'i Yanmış.

Birkaç saat araba ile gittikten sonra buraya ulaştık. Buranın yakınında birkaç otlayan öküz ve yalnızca bir kağrı gördük. İngiliz esir kampında muhafızlık yapmış, sokaklarda amaçsızca dolaşan eski bir askerle karşılaştık. "Birkaç İngilizce kelime biliyorum" dedi ve bazılarını yineledi, "Uzun yıllardır askerdim" diye devam etti, "ama askerlerin burada bize yaptıkları gibi bir şeyi hiçbir zaman görmedim. Eniştem bazı kadınları korumaya çalışırken öldürüldü. Ben kaçmaya çalışırken beni yakaladılar, bağladılar, yanan saman yığınının üzerine ittiler, ama sonunda, bağı çözdüm ve kaçtım. On gün dağlarda kaldık. Camimiz çok sağlam yapılmıştı, oldukça eskiydi. Onu yanarken görmedik, ama onu tamamen yıktılar, bunun bombayla yapılmış olduğunu düşünüyoruz."

Birkaç kişi yangını söndürmek için çabalayınca Yunanlıların onlara "Hayır eğer ateşi söndürürseniz sizi cezalandırmak üzere emir aldık" dediğini ifade ettiler. Halk yakındaki yüksek bir yere çıktılar köy yandı, bir otomobil yüksek rütbeli subaylarla buraya geldi, köylüler kendilerine yardım etmeleri için feryat ettiler ancak bu hiçbir işe yaramadı. Yunanlılar gittikten sonra bir bahçede boğazları kesilmiş şekilde üç adam buldular. Bunun nedenini bilmemelerine rağmen bir kadın bu kişilerin bir kadını korumaya çalışmalarından ötürü öldürüldüğünü söyledi. Hayvanları almadılar onları öldürdüler. Köy hububat yönünden zengindi; bunu yaktılar. Küçük bir köyün yakınındaki değirmenlerin hepsi yakıldı. İleri hareket sırasında [Yunan kuvvetleri] bu köye girmemişlerdi ancak geri çekiliş esnasında çeşitli gruplar köye girdi. Her gün [köyden] yaklaşık 200 kilo yiyecek maddesi aldılar. İlk gün yakmaya başladılar ve her gün bir parça daha yaktılar. Evvela uçaklardan halka kötü muamele görmeyeceklerini temin eden kâğıtlar attılar.

BABADAD: (BABADAT): 100 hane, Tümüyle yok edilmiş, hemen dışındaki değirmen tamamen yok edilmiş.

Burada sadece iki ya da üç aile kalmış, hepsi Sivrihisar'a doğru kaçmış. Görünüşe göre ordu burada hem ileri hareket sırasında hem de geri çekiliş esnasında uzun müddet kalmış. Burada on beş kadına saldırdı ve dört erkek öldürüldü. Buradaki her şey alındı.

DEMİRCİ: 40 hane, 25 Ev kalmış.

[Yunan ordusunun] ileri hareketi esnasında Yunan hastanesi buradaydı ve köylüler [Yunanlıların] her şeyin parasını ödediğini söylediler, ama geri çekilişte askerler her parayı çaldılar.

Dağa kaçarken için –yani köylüler- bazıları bir yatak ve bir yorgan almaya muvafık oldular. Kaçanlar arasındaki altı kadın yakalandı ve tecavüze uğradı.

"Evet, bazıları merhametliydi" diyen ihtiyar kadın bu köydendi.

Bütün bu hikâyeler içerisinde kesin olan noktalar tekrar tekrar ortaya çıktı. Köylüler defalarca "Yıkım sistematik olarak yapıldı" dediler.

"Buradaki (ya da yakınlardaki) subayları ne görmemize izin verildi 'bize ateşi kendiniz söndürün' emri veriyorlardı"

"[Aralarında] dilimizi [Türkçe] bilen birçok kişi vardı"

Gör

"İlk geldiklerinden onlar için her şeyi yaptık ve bize zarar vermeyeceklerini söylediler, ancak geri çekilişleri esnasında çaldılar ve yakdılar. Emir aldıklarını söylüyorlardı."

"İhtiyaç duyduklarını almaları bir savaş zorunluluğudur ama neden yakmak ya da öldürmek zorundaydılar, neden kendileri kullanmadılar?"

Bizim ziyaretimizden beri bu aynı köylerle ilgili bazı Türk resmi raporlarını okuduk. Bilgiler bizimkiler ile uyuyordu. Böyle aynı şekilde yıkılmış yüz otuzdan fazla köy rapor edildi. Bizzat ziyaret ettiğimiz yüz otuz iki köyün durumu aynıydı. Evler yakıldı, para vermeyi reddeden birçok kadın yaralandı ve öldürüldü; kadınlara tecavüz edildi; buğday hem harmanlarda hem de evlerinde kasten yakıldı; koyunlar ve büyük baş hayvanlar götürüldü ve öldürüldü yani köylülere güç veren her şey yok edildi.

Kış geliyor. Evvela ordunun kendisi iâşe edilmelidir –kendi yiyeceğinden köylülere pek çok verdi-. Büyük bir çaba göstermedikçe bu insanlar, kışın hayatta kalsalar bile, gelecek yıl için hasat ümitleri yok.

Dünyanın şimdi Büyük savaş boyunca Avrupa'da olduğu gibi bu tarz harbi yasal kabul edip etmeyeceğini bilmiyoruz. Herhalde ızdırap çeken kadın ve çocuklara karşı merhamet hissederek İslam dünyası "Biz Türk olduğumuz için bize yardım etmiyorlar" dedirtecek şekilde mi hareket edecek.

Annie I. Allen

Florence I. Billings

Anadolu Amerikan Yardım Komisyonu Üyeleri⁴³

4. Raporun Arka Planına Dair

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Yunan ordusunun geri çekilişi sırasında ordunun geçtiği mahallerde yol açtığı tahribat ve kayıpların devletlerarası görüşmelerde doğru biçimde savunulması için durumun incelenmesi gündeme gelmişti. Meclisin 7 Nisan 1337 (1921) tarihli oturumunda Batı cephesinden gelmiş olan ve gözlemlerini anlatan Operatör (Dr.) Emin Bey'in Yunanlıların uyguladığı şiddete dair ifadeleri oldukça vahim bir manzarayı gözler önüne seriyordu. Konuşmasında yaralı Türk askerlerinin süngü darbesiyle öldürüldüğünü, bunun Lahey Sulh Konferansı kararlarına ve hatta insan haklarına aykırı olduğundan söz etmişti. Onun konuşmasının ardından konuya ilişkin iki taksir verildi. Bunlardan ilki Kayseri Mebusu Rifat Bey'in "Yunan Mezaliminin memleketimizdeki ecnebilere gösterilmesine ve resimlerinin alınarak neşredilmesine" dair taksiriydi. Diğer taksir ise Bolu Mebusu Doktor Fuad Bey ve arkadaşlarının "Meclis'ten seçilecek bir heyet marifetiyle Yunan mezaliminin tesbit ettirilerek Avrupa efkârı umumiyesine bildirilmesine dair" taksirdi. Ancak bu her iki teklif de üzerinde kısa bir görüşmeden sonra bu işin hali hazırda ordu tarafından yürütüldüğü gerekçesiyle kabul edilmedi⁴⁴. Ancak resmi kayıtlarda görevlendirme emri görülememesine rağmen

43 Cambridge University, Churchill College Archive, CHAR, 2/123, 191-198.

44 TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 1, İçtima: 2, C:9, Birleşim: 1-60, S. 380-384.

Gazi

Akademik
Bakış

87
Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

Halide Edip Ağustos 1921’de Mustafa Kemal Paşa’nın izniyle cepheye gitti. Sakarya Muharebesi’nde Yunan kuvvetlerinin yenilerek püskürtülmesinden sonra Polatlı’ya yerleşen Türk karargâhında İsmet Paşa geri çekilen Yunanlıların gerçekleştirdikleri mezalimlerin “mübağala ve yalan katmadan” tetkik edilmesine Halide Edip’i görevlendirmiş ve bu vazife “Tetkik-i Mezalim” olarak isimlendirilmişti. “Tetkik-i Mezalim Şubesi”nde Halide Edip ile birlikte Yakup Kadri⁴⁵, Yusuf Akçura, bir mülazım, bir de bir fotoğrafçı hizmete memur edilmişti. Bu görev çerçevesinde geri çekilen Yunan ordusunun yakıp yıktığı bölgeleri tetkik eden Halide Edip, Polatlı’dan Sivrihisar’a doğru yerleşik köyleri ziyaret etmişti. Halide Edip kitabında, Mülk köyüne dair “Sivrihisar yolunda en büyük köy Mülk’tür. Anadolu’da böyle bir köyün bulunduğunu aklımdan geçirmezdim. Bağları, bahçeleri, iki üç katlı taş binaları vardı. Bu defa orası dinamitle yıkılmıştı. Kadınlar yıkıntılar arasında, hasta çocuklarla dolaşıyorlardı. Yunanlılar en fazla burasını yakıp yıkmışlardı. Ne kimsenin başında bir dam, ne hayvanı ne yiyecek kalmıştı” demektedir. Köydeki mağdurlardan birisi olan Kerem Dede’nin karısı Fatma Hanım Halide Edip’e olayları sürekli yazarak kaydetmesini kastederek “... Ne oturup da yazı yazıyorsun. Boğazları kesilmiş bir halk için yazı neye yarar? Bu köyün üç bin sığır ve koyunu vardı. Şimdi yaralı kocamla kızıma yedirecek yumurta bile bulamıyorum.” demiştir. Halide Edip anlatılanları kaydetmesinin kendisine İsmet Paşa tarafından verilen bir görev olduğunu söylediğinde yaşlı kadının söylediği şu sözler Amerikalı misyonerlerin hazırladıkları rapordaki ifadelerle neredeyse birebir aynıdır. “Paşaya söyle daha evvel bizim ihtiyaçlarımızı görsün... Nasıl Yunanlılara yalvardım, bilsen. Biraz yaşayanların başında bir dam bırakın dedim. Köylülere bizi Avrope yolladı dediler. Bana bak kızım, o Avrope denilen adama söyleyin, biz ona fenalık etmedik, biz zavallı köylülere rahat bıraksın”⁴⁶. Bu ifadeler Annie Allan ve Florence Billings’in hazırladığı raporda Oğlakçı köylülerinin ifadeleriyle birebir benzerlik göstermektedir. Mülk köyündeki diyalogun ayrıntılarını aktaran Halide Edip bundan sonra da savaşın yıkıntıları arasında yaşama mücadelesi veren köylüler arasında dolaşmaya devam ettiğini belirtmektedir. Diğer taraftan 1921 yılı Ekiminde Halide Edip’in ifadesiyle “Sakarya vadisinde her damla suyun donduğu” hava koşullarında Miss Allen ve Miss Billings’in de bu böl-

45 Yakup Kadri [Karaosmanoğlu] da bu görevi kapsamında yaptığı seyahatlerine eserlerinde değinir: “Yunanlıların geri çekildikleri yerlerden, şimdiki sığındığı noktalara kadar uzayan kilometrelerce bir sahayı dolduran bu yüze yakın viraneden [köylerden] birincisini, geçenlerde, Duatpe’nin eteğinde ziyaret ettik...”, *Ergenekon, Milli Mücadele Yazıları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s. 89; Yaban isimli romanının takdimine yazdığı notta da “Porsuk Çayı kıyılarında geçirdiğim üç dört aylık kabusu şuurum altı, on yıl durmaksızın yaşamakta devam etmiştir”, sözleriyle raporda bahsedilen konuların insan beyninde yarattığı travmaya değinir. Ayrıntılarında şöyle demektedir: “Sakarya savaşından sonra düşman orduları Haymana, Mihaliçcik ve Sivrihisar bölgelerini, bize yer yer ateş yığınlarıyla örtülü ıssız ve engin bir virane halinde bıraktı. O afetlerden artakalmış halkın, bu taş yığınları arasında, ilk insanlardan farkı yoktur. Bunlar yarı çıplak bir halde dolaşiyor, alevin kararttığı harman yerlerinde toprağa, çamura karışmış, yanık buğday ve mısır tanelerini iki taş arasında ezerek öğütmeye çalışıyor, adı bilinmez otlardan, ağaç köklerinden kendilerine bir nevi yiyecek çıkarıyor ve bir yabancıнын ayak sesini duyunca her biri bir yana kaçıp bir kovuğa saklanıyordu.” *Yaban*, İletişim Yay., İstanbul 2009, s. 11-15.

46 *Türkün Ateşle İmtihani*, s. 232.

geye geldiğini belirtmektedir. Hatta bu iki Amerikalı kadının bölgeye gelişi ile ilgili olarak bir memurun Halide Edip'e "Onların gelmesini biz istedik. Çünkü Miss Allen raporlarımıza inanmıyordu" demesi, raporun başlangıcında kendilerinin de belirttiği üzere bölgeye gitmelerini Türk yetkililerin kendilerinden rica ettikleri yönündeki bilgiyle tutarlılık göstermektedir. Dahası Annie Allen ve Florence Billings'in yukarıdaki raporu hazırladıkları seyahatleri esnasında, beraberlerinde Halide Edip'in de bulunduğu kendi ifadesinden anlaşılmaktadır. Öyle ki Halide Edip iki Amerikalı kadını Melek [Mülk] Köyü'nde karşıladığını belirtmekte ve "Sakarya'daki harap olmuş altı köyü onlara gösterecektim. Onları yatıracak ev yoktu. Çok şükür, 12. Firka seyyar hastanesi bize çadırlar verdi ve doktorlar çok yardımda bulundu. Soğuk o kadar korkunçtu ki... Miss Allen Türkçeyi Anadolu şivesiyle konuşurdu ve köylülerle hemen dost oluveriyordu. Onun, benim teşekkülümde devamlı bir yardımcı olarak çalışmasını çok isterdim..." demektedir⁴⁷. Halide Edip, Amerikalıların raporundan farklı detaylara da yer vermektedir. Raporda Amerikalı kadınların detaylarına yer verdiği Gecek köyüne geceyi geçirmek üzere giderken gecenin karanlığını yırtan bir kadın sesinin "Tahsin oğul, Tahsin oğul" diye seslenmesi üzerine beraberlerindeki Binbaşı Tahsin'in durarak "Ben buradayım ana, gel ne söyleyeceksen söyle" dediğinden söz etmektedir. Yirmi üç yaşındaki Tahsin isimli oğlunu arayan anne, Binbaşı Tahsin'i oğlu sanmış, Binbaşı Tahsin kendisinin oğlu olmadığını söyleyince de ondan oğlunu bulmasını istemişti. Diğer taraftan Halide Edip bu yolculuğun sonunda raporda Allen ve Billings'in sözünü ettiği Gecek Köyü'ne ulaştıklarını belirtmekte ve raporda Amerikalı kadınların da belirttiği gibi misafirlerin ocağı yanan, balkonlu bir evde kaldıklarını yazmaktadır⁴⁸.

Halide Edip'in anılarında yer verdiği ifadelerle raporda yer verilen ifadelerin bezerlik göstermesi raporun hazırlanmasında Halide Edip'in önemli etkisinin olduğunu düşündürmektedir. Zaten Halide Edip bu durumu şöyle açıklamaktadır: "İngiliz umumi efkârı ve basını Yunanlılar üzerinde büyük tesir yaptığı için, eğer Miss Allen'in raporlarını İngilizler basmış olsaydı, bu İzmir kampanyasının felaketleri iki taraf için de daha hafif olabilirdi"⁴⁹. Burada Edip'in sözlerinden Allen'in birden fazla rapor hazırladığı anlaşılmaktadır. İzmir kampanyası ifadesinden kastı da Yunanlıların geri püskürtülmesi sırasında (yani Edip'in iki taraf diye nitelediği) Türk ve Yunan tarafının çektiği sıkıntılar olmalıdır.

Bu gerçekçi raporun yazarları ile Halide Edip arasındaki kişisel bağ ve dostluk Türk Milli Mücadelesi'ne Batı ve Amerikan kamuoyunun inandırılması çabalarında önemli bir bağlantıyı teşkil etmiştir. Ankara'da bu yıllarda İngilizce okuyabilen ve konuşabilen yegane kişi olan Edip'in bu dönemdeki statüsü bazı araştırmacılar tarafından "Mustafa Kemal'in genelkurmayında görev yapan bir istihbarat subayı" olarak nitelendirilmiştir. Mustafa Kemal, Halide Edip ve Amerikalı misyoner Annie Allen bağlamındaki ilişkilerini bir yazar basılmamış bir doktora tezine

47 Türkün Ateşle İmtihani, s.239-240.

48 Türkün Ateşle İmtihani, s.240-241.

49 Türkün Ateşle İmtihani, s.241.

Gazi

Akademik
Bakış

89

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

atıfla şöyle yorumlamaktadır: “Mustafa Kemal, o tehlikeli ve ne getireceği belirsiz günlerde, İstanbul’daki Amerikalılarla sürekli ilişki içinde kalmak gerektiğini düşünecek kadar dikkatli ve zeki idi. Annie Allen da bu istihbarat faaliyetlerinde önemli bir rol oynadı. Allen, ulusalcı güçlerden Amiral’e bilgi getiren ve onun verdiği mesajları Mustafa Kemal’e ileten aracı kişi olarak faaliyet yürüttü. Bristol, Miss Allen ve ona yardım eden birkaç kişi aracılığıyla, ulusal kurtuluşçuların amaçları, güçleri, zaafı, tavırları konusunda diğer herhangi bir komiserin sahip olabileceğinden çok daha fazla doğru bilgiler ediniyordu.”⁵⁰. Bu fikirden yola çıkarak 1919’da İzmir’in işgalinden sonra Batı kamuoyunun teskin edilmesi için buraya görevlendirilen ve “gerçekler” hakkında bir rapor hazırlaması istenilen Amiral Mark Bristol’un hazırladığı ve Yunan işgalinin haksızlığını ortaya koyan raporunun oluşmasında sözü edilen ilişkiler göz önüne alındığında (yani Annie Allen, Florence Billings ile Halide Edip arasındaki) Ankara’daki Amerikalı misyonerlerin etkileri, dolayısıyla Ankara Hükümeti’nin etkisi olduğu düşünülebilir. Ancak bu raporun hazırlanmasında dönemin Amerikan siyasetinin izini sürmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Yani bölgeyi Amerikan çıkarları için yeni bir açılım bölgesi olarak gören Amerikan siyasetinin bir uzantısı olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır⁵¹.

Aslında Amerikalı misyoner cemiyetinin iki çalışanın bu dönemde Batı’da kabul gören genel Türkiye ve Türk kanısının tamamen dışındaki ve kısıtlı bir alanı içine alan Yunan tahribini anlatan bu raporu Anadolu’daki Yunan hareketinin en büyük destekçisi olan İngiliz yetkililere de ulaştırılmıştı. Londra’daki Müslüman Derneği’nin Onursal Sekreteri olan M.H İsfahani’nin, Cecil Harmsworth’a [Under Secretary of State at the Foreign Office] [Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı] gönderdiği bir raporun ekinde yer verilmişti. Raporun yazıldığı dönemde Koloniler Bakanlığı’nın [Secretary of State for the Colonies] son dönemlerinde olan W.Churchill’e bu raporun Cecil Harmsworth tarafından sunulmuş olması muhtemeldir⁵². İsfahani’nin gönderdiği yazıda Anadolu’da Yunanlıların Türklere uyguladığı soykırım karşısında sessiz kalınmasının Hindistan Müslümanlarını İngiltere’den soğuttuğuna da değinilmişti. Bu tutumun Anadolu’nun Bolşeviklere sempatisini arttıracak uyarısına da yer vermekteydi⁵³. İsfahani’nin iddialarını kuvvetlendirmek için yazısının ekinde gönderdiği Annie Allen ve Florence Billings’in kaleme aldığı rapor bu sayede dönemin İngiliz siyasetinin en önemli isimlerinden birisi olan Winston Churchill’e de ulaşmış oluyordu⁵⁴. Diğer taraftan bu raporun bir nüshası İngiliz Milli Kütüphanesi’nde de bulunmaktadır⁵⁵. Londra’daki bir basımında (W. Speaight&Sons. Ltd., Printers, Fetter

50 Kazan, *a.g.e.*, s. 41; Bilginin kaynağının; (Peter A. Buzanski, Admiral Mark Bristol and Turkish-American Relations (1919-1922), yayınlanmamış doktora tezi, Berkeley 1960) olduğu anlaşılmaktadır.

51 Thomas A. Bryson, “Admiral Mark L. Bristol, An Open-Door Diplomat in Turkey”, *J. Middle East Studies.*, 5, (1974), Cambridge University Press, p. 451. (450-467).

52 Yazışmalar için bkz: *Churchill College Archive*, CHAR, 2/123, 191-198.

53 Aynı belge.

54 Raporun Churchill Arşivindeki katalog kaydı: *Churchill College Archive*, CHAR, 2/123, 199.

55 British Library’deki katolok numarası: YA.1990.a.19105.

Lane, London E.C.4) ince bir kitapçık formatında basılan bu raporun Amerika'da Smith College (Northampton, Massachusetts) bünyesinde bulunan Sophia Smith koleksiyonunda Florence Billings'in diğer pek çok evrakıyla birlikte bulunduğu anlaşılmaktadır⁵⁶. Diğer taraftan rapor Osmanlı Hilal-i Ahmer'i tarafından da yayınlanmıştır⁵⁷. Bu rapor İngilizce orijinaliyle neredeyse birebir benzerlik gösterir. Ancak çeviri sırasında yapılmış olması muhtemel bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Mesela orijinal raporda Kozağaç (bugünkü Günyüzü ilçesi) 200 hane olarak belirtilmişken Hilal-i Ahmer'in yayınladığı çeviri metinde 300 olarak verilmiştir. Diğer taraftan Gecek köyünde 140 haneden 25'inin tamamen yakıldığı belirtilmesine rağmen Hilal-i Ahmer'in raporunda tamamının yakıldığı belirtilmiştir. Bu hataların çeviri esnasında yapılmış olması muhtemeldir⁵⁸.

Yunan ordusunun Sivrihisar'ın yedi köyünde yol açtığı yıkımı gözler önüne seren bu rapor Halide Edip'in hedeflediği derecede sansasyona yol açmasa da İngiliz basınının da haber olmayı başardı. Londra'daki Müslüman Derneği'nin Manchester Guardian Gazetesi'ne de bu raporu göndermesi sonucunda rapor İngiliz basınının önemli gazetelerinin birinde "Geri Çekilen Yunanlıların Vahşetleri" başlığıyla neredeyse birebir yayınlandı⁵⁹. Daha özet haliyle Amerikan basınında da yer buldu⁶⁰.

Sözü edilen raporun hazırlanmasından yaklaşık beş-altı ay sonra Halide Edip'in yakın dostlarından olan ve heyetin Ankara mümessili olan Annie Allen Sivas'ta tifüsten hayatını kaybetti. Annie Allen'in ölümüne dair The New York Times'de yer alan haberde kendisinin yardım komitesinin Ankara'daki temsilcisi ve aynı zamanda Amerika'nın Türk Milliyetçi Hükümeti [Ankara Hükümeti] nezdindeki gayri resmi temsilcisi olduğuna değiniliyordu. Öldüğünde 54 yaşında olan ve Sivas'taki Ermeni mezarlığına defnedilen⁶¹ Annie Allen'in Türkler arasındaki etkisinin muazzam olduğu belirtiliyordu. Anadolu'da şiddetle hüküm sürmekte olan tifüsün burada yaşayan Amerikalılar arasında 1922 yılındaki ilk kurbanı olan Allen'in ölümüyle ilgili Amerikan basınında farklı

56 Bu raporla birlikte toplam beş seriden oluşan koleksiyon Florence Billings'in pek çok yazışmasını ihtiva etmektedir. Bunlar arasında Mustafa Kemal Paşa, Halide Edip, Fethi Bey ve diğer pek çok Türk ve Şark-ı Karib Muavenet Cemiyeti çalışanları arasındaki yazışmalar da bulunmaktadır. Ayrıntılar hakkında bkz: http://asteria.fivecolleges.edu/findaids/sophiasmith/mnsss362_list.html

57 *Milli Mücadele'de Hilal-i Ahmer Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferi'ne Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1920-23 Eylül 1921*, [Özgün Adı: Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara Hey'et-i Murahhası Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşekkülünden Sakarya Zaferi'ne Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1336-23 Eylül 1337], Yay. Haz: İsmail Hacıfettahoğlu, Türk Kızılayı Yay., 2. Baskı, Ankara 2007, s. 75-84.

58 *Milli Mücadele'de Hilal-i Ahmer...*, s. 75-84.

59 "Destroyed Villages in Anatolia. Atrocities by Retreating Greeks.", *The Manchester Guardian*, 10 Haziran 1922.

60 "American Quoted Against the Greeks, Report Tells of the Destruction on Anatolian Villages by Grek Army", *The New York Times*, 2 Temmuz 1922.

61 "Miss Allen Buried in Sivas", *The New York Times*, 11 Şubat 1922.

Gazi

Akademik
Bakış

91

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

değerlendirmelere de yer verilecekti⁶². Öyle ki Los Angeles'dan Mühendis J. Herbert Knapp Diyarbakır'da tifüsten ölen kardeşinin ölümünü araştırmak için Türkiye'ye gelmiş ve Londra'ya döndükten sonra kardeşi George P. Knapp'ın tifüsten değil kurşun yarasıyla öldürüldüğünü ve Amerikalılara karşı saldırıların Ankara Hükümeti tarafından desteklendiğini iddia etmişti. Anadolu'da mühendis olarak görev yapan kardeşi gibi bu sıralarda Anadolu'dan tifüsten ölen diğer Amerikalılardan Annie Allen ve diğer bazı Amerikalıların tifüsten ölmediğini, cinayete kurban gittiğini bildirmişti⁶³. Her ne kadar bu haber The New York Times'in sayfasında yer bulabilmişse de bu haberin doğruluk payı düşüktür. Zira Yunan mezalimini tüm gerçekliğiyle raporlaştıranlardan birisi olarak Annie Allen'ın Ankara Hükümeti'nin görmezden geleceği yahut destekleyeceği bir cinayete ortadan kaldırılması tutarlı değildir. Onun gibi diğer Amerikalıların da bu dönemde Ankara Hükümeti'nin müdahil olduğu bir şekilde değil hastalıktan kaynaklanan sebeplerden ölmüş olmaları muhtemeldir. Çünkü bu dönemde Anadolu'da Batılı devlet vatandaşlarından Amerikalılar Ankara Hükümeti tarafından en az kısıtlamaya maruz kalanlardı. Zaten iddianın sahibi Amerikalı J. Herbert Knapp Anadolu'da özgürce üç yıl boyunca seyahat ederek kardeşinin ölümünü araştırabilmişti. Hatta Bayan Allen'ın ölümünün ardından heyete mensup Amerikalılardan Kayseri'den Mösyö Peylington? ve tercüman Ekrem Beğ'e *"heyet-i mezkurenin hissiyatını ruyet etmek üzere"* Ankara'ya gelmeleri için gerekli seyahat vesikaları verilmişti⁶⁴. Diğer taraftan cemiyetin pek çok çalışanının Anadolu'nun çeşitli yerlerine seyahat etmek için ihtiyaç duydukları seyahat varakaları Ankara Hükümeti'ne soruluyor ve Amerikalıların seyahatlerine izin veriliyordu⁶⁵.

Annie Allen'ın ölümünün ardından Amerikan Yakın Doğu yardım heyetinin Ankara temsilciliğine Bayan Florence Billings atanmış ve Ankara Hükümet nezdinde bu unvanla resmen kabul edilmiştir⁶⁶. Florence Billings komitenin Ankara Hükümeti nezdinde temsilcisi olarak sekiz ay boyunca görev yapmıştır. 12 Ekim 1922'de İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf (Orbay) Bey'e gönderdiği bir yazıda dört gün içerisinde Amerika'ya gitmek üzere Ankara'dan ayrılacağından düzenleyeceği veda yemeğine katılmasını istiyordu⁶⁷. Rauf Bey, Billings'e

62 "Miss Allen Typhus Victim. Death of American Near East Relief Director Confirmed", *The New York Times*, 8 Şubat 1922.

63 "Says Turks Killed Several Americans", *The New York Times*, 8 Temmuz 1922.

64 *BCA*, 272.0.0.12/39.37.3-5, 4 Şubat 1338 (1922).

65 Çok çeşitli izin talepleri ve verilen cevaplar için bkz: *BCA*, 272.0.0.12/39.37.3. Ancak bu izin istekleri her zaman komite çalışanları için değildi. Ermeni Lousaper Atashian ve beraberindeki oğlunun Samsun'dan İstanbul'a seyahati için gerekli izni alması için komitenin Ankara'daki temsilcisi olan Billings'e yazmışlar o da meseleyi Ankara Hükümeti'ne bildirmişti. Ancak Ankara Hükümeti bu seyahati uygun görmedi. Aynı dosya, B:24 ve 25.

66 *BCA*, 30.18.1.1/4.51.12, 8 Mart 1338 (1922).

67 *BCA*, 30.10.0.0/206.406.5 B: 1, 12 Ekim 1922.

gönderdiği cevapta davetine icabet edeceğini bildirmişti⁶⁸. Diğer taraftan Milli Mücadele'yi cephede başarıyla sonlandıran Ankara Hükümeti 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırdı. Ancak İngiliz kamuoyunda Anadolu'da Hıristiyanlara mezalim yapıldığı propagandası son bulmadı. Kendisinden Bayan Billings'in Ankara'dan ayrılmasından sonra komitenin Anadolu'daki temsilcisi olduğu belirtilen Mr. Bodel'in Anadolu Hıristiyanlarına uygulanan mezalime dair bilgiler verdiği bir istihbarat raporunda bildirilmişti. Öyle ki, Lord Curzon'un Avam Kamarası'nda bu hususa dair ateşli nutuklarının "*Hristiyan alemini galeyana getirdiği*"nden söz edilmekteydi. Bunun üzerine İngiltere Hükümeti'nin Amerika ve diğer devletlere başvurarak "*bir cemiyet-i tahkikiye*" gönderilmesini talep ettiği, bu müracaata Amerika Hükümeti'nin hemen cevap gönderdiği ve bu cevapta halihazırda Amerika'nın hem Şark-ı Karib cemiyeti vasıtasıyla hem de misyonlarından oluşan bir komisyon teşkili için emir verdikleri bildirilmişti. Bu raporun devamında Şark-ı Karib Muavenet Heyeti'nden bu komisyona katılması muhtemel kişilerin isimleri sıralanırken komisyonun teşkiline dair bir kesinlik olmadığına değiniliyordu⁶⁹.

Yakın Doğu Yardım Heyeti üyelerinin Ankara Hükümeti için bu olumsuz tutumlarının Türk milliyetçilerle kişisel dostluğu olan Annie Allen ve Florence Billing'den sonra daha fazla gündeme gelmesi bu iki Amerikalı kadının Ankara Hükümeti ile kurdukları diyalogun ve elbette Halide Edip ile olan dostluklarının dışında cemiyetin Türk yönetimine karşı tutumlarında bir farklılık olmadığını düşündürmektedir. Ancak buna rağmen Bayan Allen ve Billings'in hümanist yönlerinin böyle bir raporun hazırlanmasında etkili olduğu da açıktır. Diğer taraftan bu raporu Milli Mücadele'yi yürüten ekibin kısıtlı imkânlarla dünya kamuoyuna haklı seslerini duyurmak için göstermiş oldukları mücadelenin bir kanıtı olarak görmek de olayın bir diğer yönüdür.

Tek başına rapor ele alındığında Sivrihisar'ın Yunan işgaline uğramış yüzlerce köyünden sadece yedisinde gözlemlenen yıkım dehşet verici boyutlardadır. Raporun ayrıntılarında yer verilen köylülerin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere saldırılar sistemli ve bir emrin icrası şeklinde gerçekleşmiştir.

Sonuç

Osmanlı coğrafyasındaki varlıklarını savaş yıllarında da devam ettiren Amerikalı yardım örgütü çalışanlarının İmparatorluk içerisinde en fazla diyalog kurduğu millet Ermenilerdi. Özünde Protestanlığın temel ilkelerini öğretmekle görevli olan Amerikalı misyonerlerin özellikle Osmanlı Ermenileri ile kurdukları diyalog din değiştirme konusunda gönülsüz olan Müslüman ve Yahudilerden istedikleri karşılığı alamamalarından kaynaklanıyordu. Amerikalı misyonerlerin Protestanlığı telkin etmek görüntüsü altında, sayıları İmparatorluğun son

68 BCA, 30.10.0.0/206.406.5 B: 2, 15 Ekim 1922.

69 TİTE Arşivi, 56/62, 12 Kasım 1338 (1922).

Gazi

Akademik
Bakış

93

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

yıllarında gittikçe artan eğitim ve yardım kuruluşları içerisindeki faaliyetleri çok zaman resmi makamlar tarafından kuşkuyla izlenmişse de kesin olarak engellemeye uğramamışlar onlar da dini görünüm altında toplumun Amerika'ya olan sempatisini kazanarak, ticari ilişkilerde öncü görev üstlenmişlerdi. Birinci Dünya Savaşı'na Amerika'nın 1917 yılında katılmasından sonra Osmanlı Devleti ile muharip devletler safında yer almalarına rağmen, Amerikalı misyonerlere karşı Osmanlı idarecileri sert tedbirler almamışlar, Ermeni tehcirini kendi siyasi çıkarları için bir propaganda silahına dönüştüren Ermenilerin Osmanlı topraklarına bir Amerikan askeri müdahalesini temin etme düşünceleri de Amerika'nın Osmanlı coğrafyasında çok sayıdaki misyonunu göz önüne alarak girişmemesi nedeniyle gerçekleşmemiştir. Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa liderliğinde örgütlenen milli hükümetin Batılı devletlerle ilişki kurma ve milli sınırları bağımsız olarak koruma düşüncesi çerçevesinde yürüttükleri siyasetin ve sözünü ettiğimiz bu olumlu ilişkilerin de etkisiyle Ankara Hükümeti'nin kontrolü altındaki bölgelerde alınan bazı olumsuz istihbarat raporlarına rağmen Amerikalıların varlığına ve Ermeni çocuklarının bakım ve yardımlarına izin veriliyordu. Bunlardan Şark-ı Karib Muavenet Cemiyeti bünyesinde Anadolu'da bulunan Annie Allen ve Florence Billings'in Ankara Hükümeti ile bağlantılı isimler oldukları anlaşılmaktadır. Bu dönemde kullandığı akıcı İngilizce sayesinde Ankara Hükümeti'nin Batı ile ilişkilerinde önemli bir isim olan Halide Edip'in bu iki misyonerle olan bağlantısı Yunan tahribatının tüm gerçekliğiyle gözler önüne seren bir rapor hazırlamalarında etkili olmuştur.

Dış dünyaya Yunan tahribatını anlatmak için Ankara Hükümeti'nin oluşturduğu "Tetkik-i Mezalim" şubesinin yaptığı çalışmalar çerçevesinde beraberlerinde Halide Edip, Yakup Kadri ve diğer bazı Türk yetkililerin de bulunduğu heyetle Sivrihisar'ın yedi köyünü içine alan seyahatlerinden edindikleri izlenimi yansıtan rapor, geri çekilen Yunan ordusunun amaçlı yıkımını gözler önüne sermektedir. Rapor bazı İngiliz ve Amerikan gazetelerinde özet olarak yer almasına rağmen sistemli Yunan tahribatının karşılığı olacak bir kınamayla karşılanmamıştır.

Gazi

Kaynaklar

Arşivler:

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (BCA),

30.10.0.0/54.354.15.

30.10.0.0/180.242.1.

30.10.0.0/206.406.4.

30.10.0.0/131.936.7.

30.10.0.0/206.406.5

30.10.0.0/206.406.6.

30.0.18.1/5.19.4.

30.18.1.1/3.24.7.

30.1.8.1.1/4.40.1.

30.18.1.1/4.49.6.

30.18.1.1/4.49.11.

30.18.1.1/4.51.12.

272.0.0.12/39.37.3.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE),

57/57.

48/27.

Cambridge University, Churchill College Archive,

CHAR, 2/123, 191-198.

Diğer Kaynaklar:

“American Quoted Against the Greeks, Report Tells of the Destruction on Anatolian Villages by Grek Army”, *The New York Times*, 2 Temmuz 1922.

“Destroyed Villages in Anatolia. Atrocities by Retreating Greeks.”, *The Manchester Guardian*, 10 Haziran 1922.

“Miss Allen Buried in Sivas”, *The New York Times*, 11 Şubat 1922.

“Miss Allen Typhus Victim. Death of American Near East Relief Director Confirmed”, *The New York Times*, 8 Şubat 1922.

“Near East Workers Remain at Posts”, *The New York Times*, 11 Kasım 1920.

“Says Turks Killed Several Americans”, *The New York Times*, 8 Temmuz 1922.

“The Sore Spot of the Old World: The Near East. An American Mandate in Armenia id Fraught with Great Danger”, *The New York Tribune*, 23 Kasım 1919.

ADIVAR, Halide Edip, *Türkiye’de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*, (Yay. Haz. Mehmed Kalpaklı, Nuri Aksu), Can Yay., İstanbul 2009.

ADIVAR, Halide Edip, *Türkün Ateşle İmtihanı*, (Yayına Haz. Mehmet Kalpaklı, Yeşim Kalpaklı), İstanbul 2005.

AKGÜN, Seçil Karal, *General Harbord’un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesi’ne Dair Raporu*, Tercüman Yay., 1981.

AKGÜN, Seçil Akgün, “Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesinde Rolü”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.1, Ankara 1988, s. 6. ss.1-12.

ARMAOĞLU, Fahir, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)*, Haz. Fahir Armaoğlu, TTK Yay., Ankara 1991.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Çağdaş Yay., İstanbul 1982.

Gazi

Akademik
Bakış

95

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.III, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1997.
AYIŞIĞI, Metin, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*, TTK Yay., Ankara 2004.

BOYAR, Ebru, "Savaş ve Basın", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, C. 36, S.2, Aralık 2009, ss. 291-324.

BRYSON, Thomas A., "Admiral Mark L. Bristol, An Open-Door Diplomat in Turkey", *J. Middle East Studies*, 5, (1974), Cambridge University Press, ss. 450-467.

CANLI, Mehmet, "Milli Mücadele Döneminde Amerikan Şark-ı Karib Muavenet Cemiyetinin Anadolu'daki Bazı Faaliyetleri", *Askeri Tarih Bülteni*, s.38, Ankara 1995, ss.42-49.

ÇETİN, Atilla, "Maarif Nazırı Ahmed Zühdü Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yabancı Okullar Hakkında Raporu", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S.10-11, 1981-1982, s.192. ss. 189-219.

GERARD, James W., "Why America Should Accept Mandate for Armenia", *The New York Times*, 6 Temmuz 1919.

HAYDAROĞLU, İlknur P., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.

HAYDAROĞLU, İlknur, "Osmanlı Devleti'nde Yabancı Okullarda Denetim ve Cumhuriyet Dönemine Yansımaları", C. 25, S.39, ss. 150-160.

KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadir, *Ergenekon, Milli Mücadele Yazıları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.

KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadir, *Yaban*, İletişim Yay., İstanbul 2009.

KAZAN, Frances, *Halide Edip ve Amerika*, (Çev. Bernar Kutluğ), Bağlam Yay., İstanbul 1995.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika, 19 Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, Arba Yay., İstanbul 1989.

Milli Mücadele'de Hilal-i Ahmer Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferi'ne Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1920-23 Eylül 1921, [Özgün Adı: Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara Hey'et-i Murahhası Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşekkülünden Sakarya Zaferi'ne Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1336-23 Eylül 1337) , Yay. Haz: İsmail Hacifettahoğlu], Türk Kızılayı Yay., 2. Baskı, Ankara 2007.

MODERWELL, H.K, "America's Dilemma on War with Turkey", *New York Tribune*, 23 Haziran 1918.

ORTAYLI, İlber, "Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler", *TODAYE Dergisi*, C. 14, S. 3, Ankara 1982, s. 83, ss. 86-96.

SEZER, Ayten, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, TTK Yay., Ankara 1999.

TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 1, İçtima: 2, C:9, Birleşim: 1-60, S. 380-384.

www.asteria.fivecolleges.edu/findails/sophiasmith/mnsss362.html